

Perişdeleriň jynsy

Category: Kitapcy, Maliýe we ykdysadyýet

написано kitapcy | 23 января, 2025

Perişdeleriň jynsy PERİŞDELERİŇ JYNSY

Fatih Sultan Mämmet Konstantinopoly, ýagny Stambuly eýelemegä taýýarlyk görüp ýörkä, şäherdäki käbir ruhanylar (elbetde, hristian ruhanylary, ýalňyş düşünmäň) «perişdeler erkekmi ýa urkaçy» diýip jedelleşyän eken. Bu hekaýag «iňňän uly howp abananda, peýdasyz we gereksiz meseleleriň üstünde jedele girýänleri» tankyt etmek üçin aýdylýar. Dogrumy, ýalňyşmy, ony bilemok. Meniň özüme-hä toslama hekaýat ýaly bolup görünýär. Emma elmydama we hemme ýerde ýalan gep-gybatlary cyn ýaly edip jedelleşip ýörenler bar (sagat 10:00-dan soň TW-lardaky çekişme gepleşiklerine tomaşa edip göräyiň). Şol döwürlerde-de Wizantiýada şular ýaly birküç boş paşyrdawuk popuň ýaşap geçen bolmagy gaty mümkün zat. Emma bu hekaýatyň bolup geçendigi ýa geçmändigi esasy zat däl. Esasy gep – bu hekaýatyň manyazmunynda. Olam şu: gyssagly taýýarlyk görmeli işler durka, dogry çözgüt kabul etmegine garaşylýanlar başga zatlar barada ýaňrap ýörmese gowy. Eger artykmaç ýaňrap ýörseler, ulama hem bolsa aýdýanlaryny äwmän we olary sylaman başlarlar.

■ MEZAT TEORIÝASY (AUCTION THEORY)

2020-nji ýylda ykdysadyýet ugry boýunça Nobel baýragy «mezat (auksion) teoriýasynyň» üstünde işlän iki amerikaly professora berildi.

Geçmişde meñzeşine kän duş gelinmedik köpcülikleýin ýokanç keseli zerarpy dünýä ykdysadyýeti çepbe-çöwrülip we munuň aşagyndan nädip çykyljagy belli bolman durka, Şwed korollegynyň Ylymlar akademiýasynyň «Ykdysat Nobelini» «mezat teoriýasy» ýaly gereksiz temanyň üstünde işlän kişilere bermegini geñirgenmek bilen garşyladylar. Menem muny «perişdeleriň jynsy çekişmesine» meñzefim. Herhal, 2020-nji ýylyň Nobel baýragyny almaga hödürleen birnäçe ylmy iş we

alym bardy.

Baýragy berenleriň neçûýn bu pikire gelendigine düşünmäge çalyşdym. Baýragyň kime berlendiği barada aýdylanyna bir hepde geçdi. Gelen netijäm şu boldy: koronawirus ýokanju döwründe we ýokanç geçensoň ýöredilmegi derwaýys ykdysady we maliýe syýasaty boýunça işlän ykdysatçylar bar, emma bularyň hiç biri-de Nobel baýragyny almaga mynasyp derejede model işläp düzmedi. Şeýle-de «wawwaly» mesele bolandygy üçin b boýunça makala ýazanlara Nobel baýragy beriläýesi ýok diýip oýlapdyrlar.

■ **NYRH MEHANIZMI**

“Erkin bazar” ykdysadyýetine serenjam berýän görünmez eliň göz öňüne tutýan zady – nyrh mehanizmidir.

Nyrhlaryň “çeşme bölünsiginiň optimizasiýasyny” (ýagny, girdejiniň artyşynyň maksimizasiýasy) geçirip bilmek üçin «nyrh mehanizmi» göwnejajý işlemelidir. Mälüm nyrh teoriýasy «bazar nyry» diýilýän nyryň dogry ýerde durmagy üçin gerekli şertleri şeýle sanaýar:

1. Bazarda “köp alyjy-köp satyjy” bolmaly;
2. Monopoliá yá-da kartel bolmaly däl;
3. Bazara girip-çykyşlar erkin bolmaly;
4. Maglumatlar elýetlerli we bäsdeşlik adyl bolmaly.

Emma bu sanalýan şertler hemme pudakda ýöräp duranok. Çünkü ykdysadyýetde birnäçe pudakda tebigy, kanuny yá-da tehnologiki taýdan monopoliyalaşmak gutulgysyzdır.

Bir şäherde on sany howa menziliniň geregi ýok. «Howa ýollary şereketleri uçarlaryny petekleriň we iniş rugsatnamasynyň nyryny iň arzan nyrhda işledýän howa menziline gondursyn» diýip bolmaýar. Derman önemciliğinde, energetikada, tebigy gaz we agyz suwy paýlanşygynدا, jemgyýetçilik ulag serişdelerindw, radio we TW tolkunlarynyň bölünsiginde monopoliyalaşma gutulgysyzdır. Bu pudaklarda nyrh döwletiň kesgitlän auksionlary bilen ýoreýär.

2020-nji ýylyň Nobel baýragyny alanlar «ýeñillilikli tenderleri nähili ýerine ýetirseň, nyrlar satyjy üçinem, alyjy üçinem,

jemgyýet üçinem iň dogry ýerde bolar» diýen temanyň üstünde işläpdırıler we çözgüdiň modelini kämilleşdiripdirler. Ýagny, «perişdeleriň jynsy» bilen känbir gyzyklanyp durmandyrlar.

Soňky söz: **Bazarda gören her nyryň bazaryň nyry däldir.**

Ege JANSEN.

«SÖZCÜ» gazeti, 22.10.2020 ý.

Terjime eden: Guwanç MÄMILIÝEW. Maliýe we ykdysadyýet